

การบริหารการศึกษาคณะสงฆ์ในยุคแห่งการเปลี่ยนแปลง*

MANAGEMENT OF MONASTIC EDUCATION IN AN ERA OF TRANSFORMATION

พระราชเมธีวชิรดิลก (ไพจิตร สาข้อง)¹, พระกิตติสารสุธี (เชิดชัย แก้วอาษา)²,
พระครูสุภัทรลีโลภ (สายัณห์ วงศ์สุรินทร์)³, พระมหาศพร สุ่มทุโก (อ่อนน้อม)⁴, และ สำราญ ศรีคำมูล⁵
Phrarajmedhivachiradilok (Paijit Sakhong)¹, Phrakittisarasuhi (Cherdchai Kaewasa)²,
Phrakhrusupattarasirasopon (Sayan Wongsurin)³, Phramaha Thotsaphorn
Sumudhuko (Onnorm)⁴ and Samsan Srikammul⁵

¹⁻⁵ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตมหาวชิราลงกรณราชวิทยาลัย

¹⁻⁵ Mahamakut Buddhist University Mahavajiralongkorn Rajavidyalaya Campus, Thailand.

Corresponding author E-mail: paijitsakong@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีเจตนารมณ์ทางวิชาการเพื่อนำเสนอแนวทางการบริหารการศึกษาคณะสงฆ์ในบริบทของยุคแห่งการเปลี่ยนแปลง โดยเน้นการวิเคราะห์เชิงกลยุทธ์เกี่ยวกับการปรับตัวของระบบการศึกษาสงฆ์ให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงทางสังคม เทคโนโลยี และเศรษฐกิจโลก บนพื้นฐานแห่งบริบทการอธิบายความสำคัญของการศึกษาคณะสงฆ์ในฐานะเครื่องมือหลักในการธำรงรักษาพระพุทธศาสนาและเผยแผ่ธรรมะสู่สังคม การนำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับการบริหารการศึกษาในมิติของการพัฒนาศักยภาพบุคลากร การจัดสรรทรัพยากร และการวางแผนเชิงกลยุทธ์ที่ตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วผ่านการวิเคราะห์บทบาทของเทคโนโลยีดิจิทัล การชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการบูรณาการหลักธรรมในพระพุทธศาสนากับแนวคิดสมัยใหม่เพื่อสร้างความยั่งยืนและความเข้มแข็งให้กับระบบการศึกษาคณะสงฆ์ รวมทั้งแนวทางการพัฒนานวัตกรรมทางการศึกษา การพัฒนาหลักสูตรที่เน้นทักษะการแก้ไขปัญหาสังคม และการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างคณะสงฆ์กับหน่วยงานรัฐและเอกชน การศึกษานี้สะท้อนให้เห็นถึงการบริหารการศึกษาคณะสงฆ์ในยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงควรมุ่งเน้นที่การปรับตัวอย่างมีระบบ เพื่อธำรงรักษาคุณค่าทางศาสนาและตอบสนองต่อความต้องการของสังคมในยุคปัจจุบันอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

คำสำคัญ: การบริหารการศึกษา, การศึกษาคณะสงฆ์, ยุคแห่งการเปลี่ยนแปลง

* Received 26 August 2025; Revised 2 September 2025; Accepted 10 September 2025

Abstract

This article presents academic perspectives on the administration of Sangha education in an era of rapid change. It emphasizes strategic analysis of how the Sangha education system can adapt to social, technological, and global economic transformations. The discussion highlights the central role of Sangha education in preserving Buddhism and transmitting its teachings to society. Key concepts in educational administration are examined, including personnel development, resource allocation, and strategic planning designed to address contemporary challenges. Special attention is given to the integration of digital technology with traditional Buddhist principles to promote sustainability and strengthen the Sangha education system. Furthermore, the article explores innovative approaches to educational development, such as designing curricula that foster problem-solving skills and establishing collaborative networks between the Sangha, government, and private sectors. Overall, the study suggests that Sangha education administration must prioritize systematic adaptation in order to preserve religious values while meeting the demands of modern society, thereby ensuring long-term sustainability and resilience.

Keywords: educational administration, monastic education, era of transformation

บทนำ

การศึกษาคณะสงฆ์เป็นรากฐานสำคัญของการธำรงรักษาพระพุทธศาสนาและการเผยแผ่ธรรมะสู่สังคม การศึกษานี้ไม่ได้มีเพียงเป้าหมายเพื่อการพัฒนาสติปัญญาและจริยธรรมของพระภิกษุและสามเณร แต่ยังเป็นเครื่องมือในการสร้างสันติสุขในชุมชน อย่างไรก็ตาม ในยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงที่มีความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี การเปลี่ยนแปลงทางสังคม และความหลากหลายของค่านิยมสมัยใหม่ การบริหารการศึกษาคณะสงฆ์จำเป็นต้องปรับตัวเพื่อให้สอดคล้องกับบริบทที่เปลี่ยนแปลงนี้ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงของผู้เขียนตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งบริบทอันประกอบด้วย (1) การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี กล่าวคือเทคโนโลยีดิจิทัลมีบทบาทสำคัญในสังคมปัจจุบัน ทั้งในด้านการศึกษา การสื่อสาร และการบริหารจัดการ การศึกษาคณะสงฆ์สามารถนำเทคโนโลยีเหล่านี้มาใช้ เช่น การพัฒนาหลักสูตรออนไลน์ การเผยแผ่ธรรมะผ่านสื่อสังคมออนไลน์ และการจัดการเอกสารทางการศึกษาด้วยระบบดิจิทัล (2) ความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจ โลกาภิวัตน์และเศรษฐกิจโลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้

พระสงฆ์ต้องรับมือกับปัญหาทางสังคม เช่น ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ ความขัดแย้งทางวัฒนธรรม และปัญหาสิ่งแวดล้อม และ (3) การเปลี่ยนแปลงด้านค่านิยมและศีลธรรม สังคมยุคใหม่เต็มไปด้วยความหลากหลายของค่านิยมที่อาจขัดแย้งกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา การศึกษาคณะสงฆ์จึงต้องสร้างความสมดุลระหว่างการรักษาค่านิยมของพุทธศาสนากับการเปิดรับความเปลี่ยนแปลงที่เหมาะสม

การบริหารการศึกษาคณะสงฆ์ในยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงจำเป็นต้องเน้นการบูรณาการระหว่างหลักธรรมในพระพุทธศาสนาและแนวคิดสมัยใหม่ เพื่อให้คณะสงฆ์สามารถทำหน้าที่ในการธำรงรักษาพระพุทธศาสนาและพัฒนาสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพในยุคที่เต็มไปด้วยความท้าทายและโอกาสใหม่ ๆ ผ่านการบริหารการศึกษาคณะสงฆ์ในยุคแห่งการเปลี่ยนแปลง ดังเช่น (1) การบริหารเชิงกลยุทธ์ การกำหนดวิสัยทัศน์และเป้าหมายของการศึกษาคณะสงฆ์ในระยะยาว และการวางแผนเชิงยุทธศาสตร์เพื่อพัฒนาหลักสูตรที่สอดคล้องกับบริบททางสังคม (2) การบริหารทรัพยากร การพัฒนาศักยภาพของพระสงฆ์และบุคลากรในองค์กรสงฆ์ เช่น การอบรมทักษะการสอนและการใช้เทคโนโลยี และการจัดการงบประมาณและทรัพยากรทางการศึกษาให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด (3) การบริหารการเปลี่ยนแปลง การปรับตัวของระบบการศึกษา เช่น การบูรณาการความรู้ทางโลกและทางธรรม และการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างคณะสงฆ์กับหน่วยงานรัฐและเอกชน และ (4) การใช้เทคโนโลยีเพื่อการศึกษา การพัฒนาแพลตฟอร์มการเรียนรู้ออนไลน์ การใช้ระบบสารสนเทศในการบริหารจัดการข้อมูลนักศึกษาและหลักสูตร เป็นอาทิ

ดังนั้น การจัดตั้งหน่วยงานพัฒนานวัตกรรมทางการศึกษาภายในคณะสงฆ์ เพื่อศึกษาความเป็นไปได้ในการนำเทคโนโลยีและนวัตกรรมมาใช้ การปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาคณะสงฆ์ให้เน้นการพัฒนาทักษะการแก้ไขปัญหาสังคมร่วมสมัย และการสร้างระบบการติดตามและประเมินผลการศึกษาอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้มั่นใจว่าการบริหารจัดการสามารถปรับตัวตามการเปลี่ยนแปลงได้ อาจเป็นทางเลือกในการบริหารการศึกษาคณะสงฆ์ในยุคแห่งการเปลี่ยนแปลง

แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารการศึกษา

1. ความหมายและบทบาทของการบริหารการศึกษา

การบริหารการศึกษามีความหมายถึงกระบวนการดำเนินงานที่มุ่งเน้นการวางแผน การจัดองค์การ การนำ และการควบคุมการดำเนินการต่าง ๆ ในระบบการศึกษาเพื่อให้บรรลุเป้าหมายของการพัฒนาและจัดการทรัพยากรในเชิงคุณภาพ การบริหารการศึกษามีความสำคัญในการส่งเสริมการเรียนรู้และพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่มีศักยภาพในสังคม บทบาทของการบริหารการศึกษาสะท้อนผ่านบริบทดังต่อไปนี้ (ชุตินา มุสิกานนท์, 2561)

1) การกำหนดนโยบายทางการศึกษา กล่าวคือการบริหารการศึกษามีบทบาทสำคัญในการกำหนดนโยบายและยุทธศาสตร์เพื่อพัฒนาระบบการศึกษาให้สอดคล้องกับบริบท

ทางเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยีในยุคปัจจุบัน นโยบายที่ดีควรสามารถตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียน ผู้สอน และสังคมได้อย่างเหมาะสม

2) การบริหารทรัพยากร บทบาทสำคัญของการบริหารการศึกษาคือการจัดการทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดประโยชน์สูงสุด ทั้งทรัพยากรบุคคล งบประมาณ และวัสดุอุปกรณ์ โดยเน้นการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดความคุ้มค่า

3) การพัฒนาหลักสูตรและกระบวนการเรียนรู้ กล่าวคือการบริหารการศึกษายังมีบทบาทในการพัฒนาหลักสูตรที่เหมาะสมกับความต้องการของผู้เรียนและสังคม โดยเน้นการพัฒนาทักษะสำคัญในศตวรรษที่ 21 เช่น ทักษะการคิดเชิงวิพากษ์ ความคิดสร้างสรรค์ และการแก้ปัญหา

4) การประเมินผลการศึกษา บทบาทของการบริหารการศึกษาในการประเมินผลเป็นการติดตามและตรวจสอบว่าระบบการศึกษานั้นสามารถบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้หรือไม่ โดยกระบวนการประเมินผลจะช่วยสะท้อนจุดแข็งและจุดอ่อนที่ต้องพัฒนาในอนาคต

5) การส่งเสริมความเท่าเทียมทางการศึกษา อีกบทบาทสำคัญคือการสร้างความเสมอภาคในการเข้าถึงการศึกษา โดยการจัดการศึกษาที่เหมาะสมสำหรับทุกกลุ่มสังคม และลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา

ดังนั้น การบริหารศึกษามุ่งจัดการเชิงคุณภาพผ่านการกำหนดนโยบาย การใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า การพัฒนาหลักสูตร การประเมินผล และการสร้างความเสมอภาคทางการศึกษา

2. การบริหารเชิงสร้างสรรค์

การบริหารเชิงสร้างสรรค์ (creative management) หมายถึงกระบวนการบริหารที่เน้นการประยุกต์ใช้ความคิดสร้างสรรค์ในทุกขั้นตอนของการดำเนินงาน ทั้งการวางแผน การจัดการทรัพยากร การแก้ไขปัญหา และการพัฒนานวัตกรรมเพื่อสร้างคุณค่าและความแตกต่างในองค์กร ในบริบทการศึกษา การบริหารเชิงสร้างสรรค์มีเป้าหมายในการปรับเปลี่ยนและพัฒนาระบบการศึกษาให้เหมาะสมกับบริบททางสังคม เศรษฐกิจ และเทคโนโลยี โดยส่งเสริมการคิดสร้างสรรค์ในองค์กรและผลักดันให้เกิดนวัตกรรมใหม่ ๆ (พระครูอุทัยธรรมานุกุล (สามารถ อธิญาโณ), 2566) และองค์ประกอบสำคัญของการบริหารเชิงสร้างสรรค์ดังต่อไปนี้

1) การส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ในองค์กร (creativity in organizations) กล่าวคือการบริหารเชิงสร้างสรรค์ต้องสร้างบรรยากาศที่ส่งเสริมให้บุคลากรกล้าแสดงออกทางความคิด เปิดโอกาสให้ทุกคนมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ และยอมรับความหลากหลายของมุมมอง

2) การพัฒนานวัตกรรม (innovation development) ผู้บริหารเชิงสร้างสรรค์ต้องสนับสนุนการคิดค้นนวัตกรรมใหม่ในทุกด้านขององค์กร เช่น การออกแบบหลักสูตรใหม่ การใช้เทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้ หรือการสร้างวิธีการประเมินผลที่มีประสิทธิภาพ

3) การแก้ไขปัญหาอย่างสร้างสรรค์ (creative problem solving) กระบวนการแก้ปัญหาในลักษณะนี้เน้นการหาทางออกที่หลากหลายและมีประสิทธิภาพมากที่สุด โดยใช้ความคิดที่แตกต่างจากวิธีการแบบดั้งเดิม

4) การบริหารทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ (efficient resource management) การจัดสรรทรัพยากรในรูปแบบที่สร้างคุณค่าใหม่ เช่น การสร้างความร่วมมือระหว่างหน่วยงาน หรือการใช้ทรัพยากรร่วมกันในรูปแบบที่ยั่งยืน

5) ข้อดีของการบริหารเชิงสร้างสรรค์ (bright side of creative management) เช่น เพิ่มประสิทธิภาพและผลสัมฤทธิ์ขององค์กร ส่งเสริมความพึงพอใจและแรงจูงใจของบุคลากร และสร้างความยั่งยืนให้กับองค์กร เป็นต้น

6) ตัวอย่างแนวทางการนำไปใช้ในการศึกษา เช่น การพัฒนาหลักสูตรที่เน้นทักษะการคิดเชิงวิพากษ์และสร้างสรรค์ การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ที่ตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียน และการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างโรงเรียน มหาวิทยาลัย และภาคเอกชน เป็นต้น

ดังนั้น การบริหารเชิงสร้างสรรค์คือการใช้ความคิดสร้างสรรค์และนวัตกรรมในทุกมิติของการบริหาร เพื่อเพิ่มคุณค่า ประสิทธิภาพ และความยั่งยืน โดยเฉพาะในระบบการศึกษาที่ต้องการหลักสูตร ทรัพยากร และเครือข่ายความร่วมมือที่ตอบโจทย์สังคมปัจจุบัน

3. การบริหารเชิงจริยธรรม

การบริหารเชิงจริยธรรม (ethical management) หมายถึงกระบวนการบริหารที่มุ่งเน้นการยึดมั่นในหลักจริยธรรมและคุณธรรมในทุกขั้นตอนของการตัดสินใจ การดำเนินงาน และการพัฒนานโยบาย เพื่อสร้างความเป็นธรรม ความโปร่งใส และการยอมรับจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในบริบทการศึกษา การบริหารเชิงจริยธรรมคือการดำเนินการที่สอดคล้องกับหลักศีลธรรมและจรรยาบรรณของวิชาชีพครูและบุคลากรทางการศึกษา เพื่อส่งเสริมความยุติธรรม และสร้างสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมต่อการเรียนรู้ หลักการของการบริหารเชิงจริยธรรมประกอบด้วยดังนี้ (ฟีโลวรรณ ธรรมเพชร และคณะ, 2568)

1) ความยุติธรรม (justice) การปฏิบัติต่อทุกคนอย่างเท่าเทียม โดยไม่มีอคติ และคำนึงถึงความหลากหลายของบุคคลในองค์กร

2) ความโปร่งใส (transparency) การเปิดเผยข้อมูลและกระบวนการตัดสินใจในองค์กรอย่างชัดเจน เพื่อสร้างความเชื่อมั่นและความไว้วางใจจากทุกฝ่าย

3) ความรับผิดชอบ (accountability) การยอมรับผลของการตัดสินใจและการกระทำขององค์กร รวมถึงการแสดงความรับผิดชอบต่อสังคมและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

4) การเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ (respect for human dignity) การให้เกียรติและคำนึงถึงคุณค่าของบุคคลในฐานะที่เป็นมนุษย์ที่มีศักดิ์ศรีและสิทธิขั้นพื้นฐาน

ดังนั้น บทบาทของการบริหารเชิงจริยธรรมในระบบการศึกษา ควรมีองค์ประกอบ ดังนี้ (นงนุช เพ็ชรไม่คลาย และคณะ, 2568)

1) การสร้างบรรยากาศที่มีคุณธรรม (to creating a virtuous atmosphere) กล่าวคือการบริหารที่ยึดหลักจริยธรรมช่วยสร้างบรรยากาศการทำงานที่เป็นธรรม และส่งเสริมให้บุคลากรแสดงออกถึงความมีคุณธรรมและจริยธรรม

2) การเป็นแบบอย่างที่ดี (role modeling) ผู้บริหารเชิงจริยธรรมทำหน้าที่เป็นแบบอย่างที่ดีในการยึดถือหลักศีลธรรมและจริยธรรมในการดำเนินงาน เพื่อสร้างแรงบันดาลใจแก่บุคลากรและนักเรียน

3) การส่งเสริมจริยธรรมในหลักสูตร (to promoting ethics in the curriculum) กล่าวคือส่งเสริมให้หลักสูตรการศึกษาเน้นเรื่องจริยธรรม และพัฒนานักเรียนให้มีความรับผิดชอบต่อสังคม

4) การตัดสินใจเชิงจริยธรรม (ethical decision making) ผู้บริหารต้องตัดสินใจโดยคำนึงถึงผลกระทบทางจริยธรรม เพื่อรักษาสมดุลระหว่างประโยชน์ส่วนตัวและประโยชน์

5) ข้อดีของการบริหารเชิงจริยธรรม เช่น สร้างความเชื่อมั่นและความไว้วางใจในองค์กร การเพิ่มประสิทธิภาพในการดำเนินงานขององค์กร และส่งเสริมความยั่งยืนในระบบการศึกษา

6) ตัวอย่างการประยุกต์ใช้การบริหารเชิงจริยธรรมในระบบการศึกษา เช่น การพัฒนาระบบประเมินผลที่โปร่งใสและยุติธรรม การออกแบบนโยบายที่คำนึงถึงผลกระทบต่อทุกฝ่าย และการสร้างความร่วมมือระหว่างโรงเรียนและชุมชนบนพื้นฐานของความโปร่งใสและความรับผิดชอบ

แนวคิดการศึกษาคนะสงฆ์ไทย

การศึกษาสงฆ์หมายถึงกระบวนการเรียนรู้ที่จัดขึ้นภายในคณะสงฆ์ โดยมีวัตถุประสงค์หลักเพื่ออบรมพระภิกษุและสามเณรในด้านพระธรรมวินัย ความรู้ทางศาสนา และคุณธรรมจริยธรรม เพื่อธำรงรักษาพระพุทธศาสนาและส่งเสริมการเผยแผ่ธรรมสู่สังคม (พระธรรมปิฎก, 2544) พัฒนาการของการศึกษาสงฆ์ในบริบทไทย มีวิวัฒนาการดังนี้

1. พัฒนาการของการศึกษาสงฆ์ในบริบทประเทศไทย

1) ยุคเริ่มต้น การศึกษาตามวัด (ยุคก่อนรัชกาลที่ 1) ในช่วงนี้ การศึกษาสงฆ์เกิดขึ้นในรูปแบบของการศึกษาตามวัด ซึ่งเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ในชุมชน พระสงฆ์ทำหน้าที่เป็นครูผู้สอนเนื้อหาที่เน้นไปทางพระไตรปิฎก อรรถกถา และการสวดมนต์ มีลักษณะสำคัญ คือ การเรียนรู้แบบไม่เป็นทางการ และการถ่ายทอดความรู้แบบตัวต่อตัวระหว่างอาจารย์และศิษย์

2) ยุคปฏิรูป การจัดการศึกษาอย่างเป็นระบบ (ยุครัชกาลที่ 1-รัชกาลที่ 5) ในยุคนี้เริ่มมีการจัดการศึกษาสงฆ์ให้มีระบบมากขึ้น โดยเฉพาะในสมัยรัชกาลที่ 1 ซึ่งทรงฟื้นฟูพระพุทธศาสนา และรัชกาลที่ 5 ทรงจัดตั้งมหาจุฬาราชวิทยาลัย (2432) และมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (2436) เพื่อรองรับการศึกษาสงฆ์ระดับสูง (สมเด็จพระมหาวิรวงศ์, 2546) ลักษณะสำคัญ คือ การศึกษาในรูปแบบของมหาวิทยาลัยสงฆ์ และการปรับหลักสูตรให้มีความหลากหลาย

3) ยุคขยายตัว การศึกษาแบบแผน (ยุครัชกาลที่ 6-ปัจจุบัน) ในยุคนี้ การศึกษาสงฆ์ได้รับการพัฒนาทั้งด้านโครงสร้างและเนื้อหา โดยมีการจัดระบบการศึกษาทางโลกควบคู่ไปกับการศึกษาพระปริยัติธรรม และพระพุทธศาสนามีบทบาทสำคัญในการสร้างคนที่มีคุณธรรมเพื่อพัฒนาสังคม (สุชีพ ปุญญานุภาพ, 2542) การแบ่งประเภทการศึกษาประกอบด้วย (1) พระปริยัติธรรม เน้นการเรียนรู้พระไตรปิฎก (2) การศึกษายาสาญญา เพื่อเพิ่มโอกาสทางการศึกษาแก่พระสงฆ์และสามเณร และ (3) การศึกษาระดับอุดมศึกษา เน้นการผลิตนักวิชาการและนักปฏิบัติทางพระพุทธศาสนา

4) ยุคแห่งการเปลี่ยนแปลง การศึกษาในยุคดิจิทัลในปัจจุบัน การศึกษาสงฆ์กำลังเผชิญกับความท้าทายจากเปลี่ยนแปลงของสังคมและเทคโนโลยี การนำสื่อดิจิทัลมาใช้ในการเผยแผ่ธรรมะและการจัดการเรียนการสอนออนไลน์ถือเป็นการปรับตัวเพื่อรักษาพระพุทธศาสนาในบริบทสมัยใหม่ ตัวอย่างการเปลี่ยนแปลง เช่น การเปิดหลักสูตรออนไลน์ และการบูรณาการเทคโนโลยีกับการเรียนรู้

2. บทบาทสำคัญของการศึกษาสงฆ์ในบริบทไทย

1) อารังรักษาพระพุทธศาสนา กล่าวคือการศึกษาสงฆ์ช่วยผลิตพระสงฆ์ที่มีความรู้และคุณธรรมเพื่ออารังรักษาพระพุทธศาสนาให้คงอยู่ในสังคม (พระธรรมปิฎก, 2544)

2) เผยแผ่พระธรรม กล่าวคือการศึกษาสงฆ์ทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในการเผยแผ่คำสอนของพระพุทธเจ้าเพื่อเสริมสร้างจริยธรรมและคุณธรรมในสังคม (สุชีพ ปุญญานุภาพ, 2542)

3) สร้างความร่วมมือกับสังคม ในยุคปัจจุบันการศึกษาสงฆ์เน้นการพัฒนาหลักสูตรที่ตอบสนองต่อความต้องการของสังคม เช่น หลักสูตรด้านสังคมสงเคราะห์และการแก้ไขปัญหาสังคม

ดังนั้น พัฒนาการของการศึกษาสงฆ์ในบริบทไทยเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงการปรับตัวตามยุคสมัย ตั้งแต่การศึกษาแบบดั้งเดิมจนถึงการปรับใช้เทคโนโลยีในยุคดิจิทัล การศึกษาสงฆ์ยังคงมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมคุณค่าของพระพุทธศาสนาและสร้างคามยั่งยืนในสังคมไทย

บริบทแห่งการเปลี่ยนแปลง (Context of Change)

การเปลี่ยนแปลงทางสังคม (social change) สะท้อนถึงกระบวนการที่สังคมมีการพัฒนาหรือเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นโครงสร้าง วัฒนธรรม ค่านิยม หรือวิถีชีวิตของคนในสังคม โดยปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงมีทั้งภายในและภายนอกสังคม รวมถึงปัจจัยทางเศรษฐกิจ การเมือง เทคโนโลยี และวัฒนธรรม ปัจจัยสำคัญที่ขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เช่น ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเปลี่ยนแปลงทางประชากร การเปลี่ยนแปลงทางการเมือง และการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม เป็นต้น และลักษณะของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม มักจะประกอบด้วย การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว (rapid change) การเปลี่ยนแปลงแบบค่อยเป็นค่อยไป (gradual change) และการเปลี่ยนแปลงในมิติที่หลากหลาย (multidimensional change) รวมทั้ง ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมจะประกอบด้วย ผลกระทบเชิงบวก เช่น การเพิ่มโอกาสทางเศรษฐกิจ และการเข้าถึงการศึกษา หรือการสร้างนวัตกรรมใหม่ ๆ ผลกระทบเชิงลบ เช่น ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ หรือการสูญเสียอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม เป็นต้น ดังนั้น ในยุคแห่งการเปลี่ยนแปลง การพัฒนาทักษะที่เกี่ยวข้องกับการคิดเชิงวิพากษ์ (critical thinking) และการเรียนรู้ตลอดชีวิต (lifelong learning) มีความสำคัญอย่างยิ่ง เพื่อให้บุคคลและองค์กรสามารถปรับตัวให้เข้ากับความเปลี่ยนแปลงได้อย่างยั่งยืน

1. บทบาทของการศึกษาสงฆ์ในยุคใหม่

การศึกษาสงฆ์เป็นรากฐานสำคัญของการธำรงรักษาพระพุทธศาสนาและการเผยแผ่ธรรมะสู่สังคม บทบาทของการศึกษาสงฆ์ในยุคใหม่มีความสำคัญเพิ่มขึ้นท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงทางสังคม เทคโนโลยี และเศรษฐกิจที่รวดเร็ว การศึกษาสงฆ์จึงต้องปรับตัวให้สามารถตอบสนองความต้องการของสังคมในยุคปัจจุบันได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งประกอบด้วย (พระครูโอภาสธรรมรักษ์ (ชินกร เจียรณัย), 2568)

1) การธำรงรักษาและสืบทอดพระพุทธศาสนา การศึกษาสงฆ์ยังคงมีบทบาทสำคัญในการธำรงรักษาความรู้ในพระไตรปิฎกและคัมภีร์ต่าง ๆ พร้อมทั้งอบรมพระภิกษุสามเณรให้เป็นผู้มีความรู้และปฏิบัติธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา การเรียนรู้ด้านปริยัติธรรมช่วยให้พระสงฆ์สามารถอธิบายคำสอนของพระพุทธเจ้าให้เข้าถึงสังคมได้อย่างลึกซึ้ง

2) การเป็นสื่อกลางในการเผยแผ่ธรรมะสู่สังคม ในยุคดิจิทัลการศึกษาสงฆ์ควรผสมผสานการใช้เทคโนโลยี เช่น โซเชียลมีเดีย และแอปพลิเคชัน เพื่อเผยแผ่ธรรมะและสร้างความเข้าใจในพระพุทธศาสนาให้กับคนรุ่นใหม่ การเผยแผ่ธรรมะผ่านเทคโนโลยีสามารถทำให้คนเข้าถึงคำสอนได้สะดวกและตรงกับความต้องการ

3) การพัฒนาสังคมและเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรม กล่าวคือบทบาทของการศึกษาสงฆ์ในยุคใหม่ยังรวมถึงการอบรมจริยธรรมและคุณธรรมให้กับบุคคลทั่วไป เช่น การ

จัดอบรมค่ายคุณธรรมและหลักสูตรสอนธรรมะในโรงเรียน การศึกษาสงฆ์จึงช่วยเสริมสร้างสังคมที่มีความสงบสุขและลดความขัดแย้งทางสังคม

4) การสร้างนวัตกรรมการศึกษา กล่าวคือการศึกษาสงฆ์ในยุคใหม่ควรพัฒนานวัตกรรมที่เหมาะสม เช่น การสร้างหลักสูตรที่เชื่อมโยงการศึกษาแบบดั้งเดิมกับทักษะสมัยใหม่ เช่น การคิดเชิงวิพากษ์และการแก้ปัญหา การผสมผสานนี้สามารถพัฒนาความสามารถของพระสงฆ์ให้ตอบสนองความต้องการของสังคมยุคปัจจุบันได้

5) การส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างคณะสงฆ์กับชุมชน การศึกษาสงฆ์ในยุคใหม่ควรเป็นตัวกลางในการเชื่อมโยงคณะสงฆ์กับชุมชน โดยการสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับโรงเรียน มหาวิทยาลัย และองค์กรสาธารณะต่าง ๆ เพื่อพัฒนาสังคมโดยรวม

ดังนั้น ความท้าทายของการศึกษาสงฆ์ในยุคใหม่ มีลักษณะคือ (1) การปรับตัวกับการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี พระสงฆ์จำเป็นต้องเรียนรู้การใช้เทคโนโลยีเพื่อการศึกษาและการเผยแผ่ธรรมะ และ (2) ความคาดหวังของสังคมในบทบาทที่หลากหลาย พระสงฆ์ต้องมีความรู้ทั้งด้านพระพุทธศาสนาและความรู้ทั่วไปที่ทันสมัย ส่วนประเด็นแนวทางพัฒนาเพื่อความยั่งยืนที่ควรทำ ประกอบด้วย (1) การพัฒนาหลักสูตร กล่าวคือควรปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาสงฆ์ให้ตอบโจทย์ของสังคมและเทคโนโลยีในปัจจุบัน (2) การส่งเสริมการวิจัยการศึกษาสงฆ์ควรมีการสนับสนุนงานวิจัยเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในบริบทสมัยใหม่ และ (3) การสร้างความร่วมมือกับองค์กรต่าง ๆ เช่น ความร่วมมือระหว่างคณะสงฆ์และมหาวิทยาลัยในการพัฒนาหลักสูตรและโครงการต่าง ๆ

2. การรักษาอัตลักษณ์ทางศาสนา

อัตลักษณ์ทางศาสนาสื่อความหมายที่ครอบคลุมถึงความเชื่อและพฤติกรรมที่สะท้อนคุณค่า คำสอน และวัฒนธรรมของศาสนาใดศาสนาหนึ่ง ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการกำหนดแนวทางการดำเนินชีวิตของผู้ศรัทธา ในบริบทของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม การรักษาอัตลักษณ์ทางศาสนามีความสำคัญอย่างยิ่งเพื่อให้ศาสนายังคงเป็นแหล่งที่มาของคุณธรรมและความมั่นคงทางจิตใจแก่สังคม และแนวทางการรักษาอัตลักษณ์ทางศาสนาประกอบด้วยดังนี้ (อลงกรณ์ จินสกุล และไททัศน์ มาลา, 2565)

1) การธำรงรักษาพิธีกรรมและประเพณี (rituals and traditions) กล่าวคือพิธีกรรมและประเพณีทางศาสนาเป็นเครื่องมือสำคัญในการธำรงรักษาอัตลักษณ์ทางศาสนา การจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนา เช่น การบวช การทำบุญ และเทศกาลทางศาสนา ช่วยให้ประชาชนมีส่วนร่วมและส่งต่อคุณค่าทางศาสนาไปยังคนรุ่นใหม่

2) การศึกษาและเผยแผ่คำสอน (education and propagation of teachings) การให้ความรู้เกี่ยวกับคำสอนและปรัชญาของศาสนาเป็นหัวใจสำคัญในการสร้างความเข้าใจและการยอมรับในอัตลักษณ์ทางศาสนา การศึกษาพระไตรปิฎกหรือคัมภีร์ของ

ศาสนาอื่น ๆ ช่วยให้ผู้ที่ศรัทธาเห็นถึงคุณค่าและหลักธรรมที่สามารถนำไปปรับใช้ใน ชีวิตประจำวัน

3) การปรับตัวให้เข้ากับบริบทยุคใหม่ (adapting to the modern context) ในยุคดิจิทัล ศาสนาจำเป็นต้องใช้เทคโนโลยีเพื่อเผยแพร่คำสอนและสร้างเครือข่ายการมีส่วนร่วม เช่น การจัดกิจกรรมผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์หรือการผลิตสื่อดิจิทัลที่เกี่ยวข้องกับศาสนา

4) การสร้างความร่วมมือระหว่างศาสนาและสังคม (cooperation systems) การสร้างความร่วมมือระหว่างศาสนา หน่วยงานรัฐ และองค์กรภาคเอกชนเป็นกลไกสำคัญในการส่งเสริมและธำรงรักษาอัตลักษณ์ทางศาสนา โดยเฉพาะในสังคมพหุวัฒนธรรม การสร้างเครือข่ายนี้ช่วยส่งเสริมความเข้าใจซึ่งกันและกันระหว่างศาสนา (Swearer, 2001)

5) การเสริมสร้างบทบาทของผู้นำศาสนา (strengthening the role of religious leaders) ผู้นำศาสนามีบทบาทสำคัญในการเป็นตัวแทนของอัตลักษณ์ทางศาสนา การให้ความรู้ การนำโดยตัวอย่าง และการสร้างความเชื่อมั่นในคำสอนช่วยให้ศาสนายังคงมี อิทธิพลต่อสังคม

ดังนั้น ความสำคัญของการรักษาอัตลักษณ์ทางศาสนา จึงมีสาระดะที่สำคัคือ (1) เป็นแหล่งที่มาของคุณธรรมและจริยธรรมที่ส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขในสังคม (2) เป็นรากฐานสำคัญของการสร้างความมั่นคงทางจิตใจและสังคม และ (3) ส่งเสริมความหลากหลายทางวัฒนธรรมและความภาคภูมิใจในรากเหง้าทางจิตวิญญาณ

3. การสร้างความยืดหยุ่นในการปรับตัว

ความยืดหยุ่นในการปรับตัว (resilience in adaptation) เป็นความสามารถในการตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงและความท้าทายที่เกิดขึ้น ทั้งในระดับบุคคล องค์กร และสังคม แนวคิดนี้มีความสำคัญต่อการดำรงอยู่และการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยเฉพาะในยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงที่มีความซับซ้อนและไม่แน่นอน องค์ประกอบของความยืดหยุ่นในการปรับตัว ควรมีลักษณะดังนี้ (นุชชารัตน์ พิงบุญ และไชยันต์ สกุลศรีประเสริฐ, 2565)

1) การตระหนักรู้ตนเอง (self-awareness) กล่าวคือ การรู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงและผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นเป็นจุดเริ่มต้นของความยืดหยุ่น บุคคลหรือองค์กรที่สามารถประเมินสถานการณ์ได้อย่างแม่นยำ จะสามารถเลือกแนวทางการตอบสนองที่เหมาะสมได้

2) การมีจุดมุ่งหมายที่ชัดเจน (clear purpose) เป้าหมายเป็นสิ่งที่จะช่วยกำหนดทิศทางและแรงบันดาลใจในสถานการณ์ที่ท้าทาย การมีเป้าหมายที่เชื่อมโยงกับคุณค่าและความเชื่อทางศาสนา เช่น การแสวงหาความสุขทางจิตใจหรือการสร้างประโยชน์ต่อสังคม จะช่วยเพิ่มพลังในการปรับตัว

3) การปรับมุมมองและวิธีคิด (adjusting perspectives and thinking) การปรับมุมมองต่อความยากลำบากเป็นโอกาสในการเรียนรู้และเติบโต เช่น การใช้หลักพุทธธรรม

อย่าง โยนิโสมนสิการ (การคิดอย่างมีเหตุผล) และสติปัญญา 4 ช่วยสร้างทัศนคติที่เป็นบวก และการแก้ปัญหาที่มีประสิทธิภาพ

4) การสร้างเครือข่ายสนับสนุน (to building a support network) ความสัมพันธ์ที่เข้มแข็งทั้งในระดับบุคคลและองค์กรช่วยสร้างความมั่นคงและการสนับสนุนในช่วงวิกฤติ การแลกเปลี่ยนความรู้และทรัพยากรช่วยส่งเสริมการปรับตัว

5) การพัฒนาทักษะและการเรียนรู้ (skills development and learning) การพัฒนาทักษะใหม่ ๆ และการเรียนรู้จากประสบการณ์ในอดีตช่วยเพิ่มขีดความสามารถในการเผชิญความท้าทาย เช่น การใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมเพื่อปรับตัวในยุคดิจิทัล

ดังนั้น บทบาทของศาสนาในการเสริมสร้างความยืดหยุ่นควรมีองค์ประกอบดังต่อไปนี้

1) การใช้หลักธรรมทางศาสนา (to applying of religious principles) ศาสนาเป็นแหล่งที่มาของกำลังใจและแนวทางในการดำเนินชีวิต หลักธรรมในพุทธศาสนา เช่น อริยสัจ 4 และอุเบกขา ช่วยให้ผู้ปฏิบัติมองเห็นความจริงของชีวิตและสามารถรักษาสมดุลทางอารมณ์ได้ (พระธรรมปิฎก, 2544)

2) การสร้างชุมชนที่เข้มแข็ง (to building strong communities) วัดและองค์กรทางศาสนาเป็นศูนย์กลางในการสร้างเครือข่ายและความร่วมมือระหว่างสมาชิกในสังคม ชุมชนศาสนาช่วยสร้างความเข้มแข็งและสนับสนุนการปรับตัว

3) การปรับใช้เทคโนโลยีในศาสนา (to applying of Technology in Religion) การเผยแพร่คำสอนผ่านสื่อดิจิทัลและแพลตฟอร์มออนไลน์ช่วยให้ศาสนายังคงมีบทบาทในสังคมยุคใหม่และเชื่อมโยงกับคนรุ่นใหม่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ประเด็นข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนา ผู้เขียนมีมุมมองว่าควรประกอบด้วย (1) ผู้นำศาสนาควรเป็นตัวอย่างของความยืดหยุ่นและการปรับตัวโดยใช้หลักธรรมในการเผชิญปัญหา (2) ศาสนาควรสนับสนุนการพัฒนาทักษะทางสังคมและการจัดการวิกฤติให้กับประชาชน และ (3) การสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างศาสนา รัฐ และเอกชนเป็นแนวทางที่ช่วยส่งเสริมความยั่งยืน

การวิเคราะห์การบริหารการศึกษาสงฆ์ในยุคแห่งการเปลี่ยนแปลง

การบริหารการศึกษาสงฆ์ในยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงมีบทบาทสำคัญในการรักษาและพัฒนาภารกิจของพระพุทธศาสนาให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมสมัยใหม่ การศึกษาสงฆ์ไม่ได้เป็นเพียงการสืบทอดคำสอนทางศาสนา แต่ยังเป็นกลไกสำคัญในการเสริมสร้างศีลธรรม คุณธรรม และจริยธรรมในสังคม การเปลี่ยนแปลงของโลกในศตวรรษที่ 21 เช่น การปฏิวัติทางเทคโนโลยี ความท้าทายทางเศรษฐกิจและสังคม และการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม ส่งผลให้การบริหารการศึกษาสงฆ์ต้องมีการปรับตัวเพื่อความยั่งยืนและความเข้มแข็ง ดังนั้น การบริหาร

การศึกษาสงฆ์ จึงสะท้อนถึงการจักระบบและกระบวนการในการบริหารจัดการทรัพยากรทั้งทางด้านบุคลากร งบประมาณ และโครงสร้างพื้นฐาน เพื่อสนับสนุนการเรียนการสอน การวิจัย และการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในเชิงสร้างสรรค์ อย่างน้อยใน 3 มิติ คือ (1) มิติทางศาสนา (religious dimension) การสร้างความเข้มแข็งในการศึกษาพระปริยัติธรรมและพระธรรมวินัย (2) มิติทางการบริหาร (administrative dimension) การใช้หลักธรรมาภิบาลในการจัดการระบบ และ (3) มิติทางสังคม (social dimension) การปรับหลักสูตรให้ตอบสนองต่อความต้องการของสังคมและประชาชน บนพื้นฐานแห่งบริบททางสังคมเพื่อรองรับการบริหารการเปลี่ยนแปลงดังต่อไปนี้

1. ยุคแห่งการเปลี่ยนแปลง: ความท้าทายและโอกาส

1) การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี การปฏิวัติดิจิทัลเปลี่ยนแปลงวิธีการเรียนการสอนจากรูปแบบดั้งเดิมไปสู่การใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ เช่น การใช้แพลตฟอร์มออนไลน์ในการสอนและการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ความท้าทาย (challenges) คือวัดและสถานศึกษาอาจขาดทรัพยากรหรือบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญด้านเทคโนโลยี โอกาส (chance) คือการเผยแผ่ธรรมะผ่านสื่อดิจิทัลช่วยเพิ่มการเข้าถึงคำสอนพุทธศาสนาให้กับประชาชนทั่วโลก

2) ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมและความเหลื่อมล้ำในสังคมสร้างผลกระทบต่อการศึกษาสงฆ์ในด้านงบประมาณและความมั่นคงของบุคลากร ความท้าทาย (challenges) คือ การลดลงของศรัทธาและการสนับสนุนทางเศรษฐกิจจากประชาชน โอกาส (chance) คือการสร้างพันธมิตรกับองค์กรพัฒนาเอกชนและหน่วยงานรัฐ

3) ความเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม ยุคโลกาภิวัตน์นำมาซึ่งการปะทะกันของวัฒนธรรมและค่านิยมที่แตกต่าง ซึ่งอาจทำให้เยาวชนห่างไกลจากหลักธรรมทางศาสนา ความท้าทาย (challenges) คือการศึกษาสงฆ์ต้องแข่งขันกับระบบการศึกษาแบบโลกียะที่เน้นการผลิตแรงงาน โอกาส (chance) คือการบูรณาการหลักสูตรเพื่อสร้างสมดุลระหว่างการศึกษาระบบโลกียะและธรรมะ

2. กลยุทธ์การบริหารการศึกษาสงฆ์ในยุคแห่งการเปลี่ยนแปลง

1) การพัฒนาภาวะผู้นำสงฆ์ (to developing of Buddhist Leadership) การศึกษาสงฆ์ต้องมีผู้นำที่มีความสามารถในการบริหารจัดการและมีวิสัยทัศน์ที่ชัดเจน เช่น การใช้หลักธรรมในพุทธศาสนา อริยวัชฒิ 5 เป็นแนวทางในการสร้างผู้นำที่มีคุณธรรม (อริยวัชฒิธรรม 5 เป็นธรรมสำหรับอริยะชนหรือสัตบุรุษ ประกอบด้วย ศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ และปัญญา (อง.อภฺฐก. (ไทย) 23/23-24/266-268)

2) การบูรณาการหลักสูตร (curriculum integration) การปรับปรุงหลักสูตรเพื่อเชื่อมโยงความรู้ทางศาสนากับความรู้สมัยใหม่ เช่น การพัฒนาหลักสูตรที่รวมศาสนศึกษาเข้ากับวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีสารสนเทศสมัยใหม่

3) การใช้เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือ (educational Information Technology) การจัดตั้งแพลตฟอร์มการเรียนรู้แบบออนไลน์และการใช้สื่อสังคมออนไลน์ในการเผยแพร่ธรรมะ

4) การเสริมสร้างเครือข่ายความร่วมมือ (strengthening collaborative networks) การสร้างความร่วมมือกับองค์กรทางศาสนา การศึกษา และรัฐเพื่อส่งเสริมการพัฒนาการศึกษาสงฆ์

ดังนั้น การศึกษาสงฆ์ในยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงต้องอาศัยการบริหารที่มีประสิทธิภาพและยืดหยุ่น การปรับตัวให้เข้ากับเทคโนโลยี เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมจะช่วยให้การศึกษาสงฆ์มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน เช่น การสร้างความเป็นผู้นำที่มีคุณธรรมและวิสัยทัศน์ การปรับปรุงหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับความต้องการของสังคม และการนำเทคโนโลยีมาใช้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและการเข้าถึง

องค์ความรู้ใหม่

การศึกษาคณะสงฆ์ในปัจจุบันเผชิญแรงกดดันจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เทคโนโลยี และเศรษฐกิจโลก ซึ่งส่งผลให้รูปแบบการจัดการศึกษาแบบดั้งเดิมไม่เพียงพอต่อความต้องการร่วมสมัย การบริหารการศึกษาจึงต้องพัฒนาเชิงกลยุทธ์ โดยมุ่งสร้างสมดุลระหว่างการธำรงคุณค่าพุทธธรรมกับการตอบสนองต่อพลวัตของโลกยุคใหม่ หัวใจสำคัญของการบริหารอยู่ที่ การพัฒนาทุนมนุษย์สงฆ์ ให้มีศักยภาพด้านวิชาการ เทคโนโลยี และการวิจัย เพื่อเชื่อมโยงพระธรรมวินัยกับประเด็นสังคมร่วมสมัย ควบคู่กับ การจัดสรรทรัพยากร ที่มีประสิทธิภาพ และ การวางแผนเชิงกลยุทธ์ ที่ยืดหยุ่นและสอดคล้องกับแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงระดับโลกนอกจากนี้ เทคโนโลยีดิจิทัล ควรถูกใช้เป็นกลไกเชิงรุก ไม่ใช่เพียงเครื่องมือ แต่เป็นพื้นที่ใหม่ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การเรียนการสอนออนไลน์ การพัฒนาหลักสูตรดิจิทัล และการสร้างฐานข้อมูลพระไตรปิฎก ล้วนช่วยให้การเข้าถึงพระพุทธธรรม เป็นไปอย่างกว้างขวางและร่วมสมัย ในด้านหลักสูตร การจัดการศึกษาไม่ควรมุ่งเพียงการสืบทอดพระพุทธพจน์ แต่ต้องออกแบบเชิงแก้ปัญหา (Problem-oriented) เพื่อพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ การแก้ไขปัญหาสังคม และการเป็นผู้นำทางจริยธรรม ขณะเดียวกัน การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ ระหว่างคณะสงฆ์ ภาครัฐ ภาคเอกชน และชุมชนท้องถิ่น เป็นเงื่อนไขสำคัญต่อการสร้างความยั่งยืนและความเชื่อมโยงทางสังคม

บทสรุป

การบริหารการศึกษาคณะสงฆ์ในยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงเป็นกระบวนการที่ต้องอาศัยความเข้าใจในธรรมชาติของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม และเทคโนโลยี การศึกษาคณะสงฆ์ไม่ได้มีบทบาทเพียงแคในฐานะการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเท่านั้น แต่ยังเป็นรากฐานสำคัญของการสร้างศีลธรรมและคุณธรรมในสังคม การเปลี่ยนแปลงในศตวรรษที่ 21 เช่น การปฏิวัติทางดิจิทัล การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และการเปลี่ยนแปลงค่านิยมทางสังคม ทำให้การศึกษาคณะสงฆ์ต้องเผชิญกับความท้าทายและโอกาส ความสำคัญของการบริหารการศึกษาสงฆ์ในยุคใหม่ คือการบริหารการศึกษาสงฆ์ต้องปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับการพัฒนาสังคมและเทคโนโลยี โดยเน้นการจัดการที่มีธรรมาภิบาล (Good Governance) และการพัฒนาหลักสูตรที่ตอบสนองต่อความต้องการของโลกยุคใหม่ เช่น การบูรณาการหลักธรรมเข้ากับการพัฒนาทักษะชีวิตและการจัดการสมัยใหม่

กลยุทธ์สำคัญในการบริหารการศึกษาคณะสงฆ์ในสถานการณ์ปัจจุบัน ควรมีองค์ประกอบดังนี้ คือ (1) การเสริมสร้างภาวะผู้นำทางศาสนา มีการพัฒนาผู้นำสงฆ์ที่มีคุณธรรม วิสัยทัศน์ และความสามารถในการปรับตัว (2) การใช้เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือในการศึกษา เช่น การใช้แพลตฟอร์มดิจิทัลเพื่อเผยแผ่และจัดการการศึกษา (3) การบูรณาการหลักสูตร มีการปรับปรุงหลักสูตรที่เชื่อมโยงระหว่างธรรมะและวิทยาการสมัยใหม่ และ (4) การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ ปรับปรุงการทำงานร่วมกับหน่วยงานทางศาสนา การศึกษา และภาคสังคม ส่วนประเด็นข้อเสนอแนะในการพัฒนาประกอบด้วยสาระัตถะ คือ (1) คณะสงฆ์ควรเน้นการพัฒนาบุคลากรทางการศึกษาให้มีความเชี่ยวชาญทั้งในด้านศาสนาและการบริหาร (2) การสร้างแพลตฟอร์มการเรียนรู้ดิจิทัลที่สามารถเข้าถึงได้ง่ายสำหรับประชาชนทั่วไป และ (3) การส่งเสริมบทบาทของการศึกษาสงฆ์ในเวทีนานาชาติ เพื่อแสดงถึงศักยภาพของพระพุทธศาสนาในยุคโลกาภิวัตน์ ดังนั้น จึงกล่าวโดยสรุปได้ว่าการบริหารการศึกษาคณะสงฆ์ในยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงมีบทบาทสำคัญต่อการเสริมสร้างความมั่นคงทางศาสนาและสังคมในอนาคต การศึกษาแบบบูรณาการ การปรับตัวเข้ากับเทคโนโลยี และการสร้างเครือข่ายความร่วมมือจะช่วยให้การศึกษาคณะสงฆ์คงความสำคัญและยังคงพัฒนาได้อย่างยั่งยืนในสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ดังคำกล่าวที่ว่า “The administration of monastic education during this transformative era is pivotal in fostering both religious and social stability for the future. By embracing an integrated approach to education, adapting to technological advancements, and fostering collaborative networks, monastic education can maintain its relevance and thrive sustainably in the face of rapid societal change.”

เอกสารอ้างอิง

- ชุตินา มุสิกานนท์. (2561). แนวคิดของการบริหารการศึกษาเพื่อความเป็นเลิศ. *วารสารบัณฑิตวิทยาลัยรำไพพรรณี*, 1(1), 13-25.
- นงนุช เพียรไม่คลาย, มินมาส พรานป่า, และเบญจวรรณ ศรีมารุต. (2568). แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมกับการบริหารสถานศึกษาของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต 2. *วารสารวิชาการการจัดการภาครัฐและเอกชน*, 7(1), 260-274.
- นุชชารัตน์ พึ่งบุญ และไชยันต์ สกกุลศรีประเสริฐ. (2565). ผลของโปรแกรมการศึกษากลุ่มตามทฤษฎีการปรับความคิดและพฤติกรรมต่อความยืดหยุ่นทางจิตใจในนักเรียนชาติพันธุ์ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น. *วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร*, 18(2), 308-339.
- พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2544). *การศึกษาสำหรับชีวิต*. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระครูอุทัยธรรมานุกูล (สามารถ อิทธิญาโณ). (2566). การบริหารการศึกษาเชิงสร้างสรรค์ตามวิถีพุทธ. *วารสารนิตยสารเสียงธรรมจากมหายาน*, 9(1), 20-30.
- พระครูโสภาสธรรมรักษ์ (ชินกร เจียรนะน้อย). (2568). แนวทางการพัฒนาบทบาทของพระสงฆ์ในจังหวัดสุโขทัยตามหลักการจัดการองค์การยุคใหม่. *วารสารสิทธิธรรม*, 3(1), 18-33.
- พีไลวรรณ ธรรมเพชร, ในตะวัน กำหอม, และทิพย์วรรณ มูลศาสตร์. (2568). ภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมผู้บริหารกับการบริหารสถานศึกษาของบุคลากรทางการศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา. *วารสารสถาบันพอดี้*, 2(5), 1-10
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2535). *พระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเตปิฎก 2500*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (อ้วน ตีสโล). (2546). *ประวัติการศึกษาพระพุทธศาสนา*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สุชีพ ปุญญานุภาพ. (2542). *ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา*. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- อลงกรณ์ จินสกุล และไททัศน์ มาลา. (2565). การศึกษา การจัดการความรู้เพื่อการรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมมอญ กรณีศึกษา : ประเพณีรำพาข้าวสาร ชุมชนเจดีย์ทอง อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ วลัยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์*, 17(1), 49-58.